

Д. Маратова^{1*} , Д. Қалибекұлы¹ , Ә. Қамза² , К. Қамзин¹ 

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

²Алматы Менеджмент Университеті, Қазақстан, Алматы қ.

*e-mail: maratovadanaqanat@gmail.com

ОТАНДЫҚ МЕДИАӨНІМДЕРДІҢ ГЕНДЕРЛІК ИДЕОЛОГИЯСЫНЫҢ ТАБИҒАТЫ

Кейінгі жылдары Қазақстанда медиадағы гендер теңдігі мен бала бейнесі мәселесіне баса назар аударыла бастады. Ғылыми мақалада қазіргі уақытта отандық БАҚ-да жарияланған медиаөнімдерде гендер идеологиясының көрініс табуы контент-анализ арқылы талданды.

Ғылыми-зерттеу жұмысының мақсаты – қазақстандық БАҚ-да гендер теңдігі мәселесі күн тәртібіне қандай деңгейде қойылғанын, аудиторияға гендерлік идеология БАҚ арқылы қалай таралып жатқанын анықтау.

Гендер теңдігі идеологиясы қазақстандық медианарықта түрлі сипатта, түрлі жанрда көрініс тауып жатыр. Көркем фильм, мақала және басқа медиаөнімдер тек образ арқылы ғана емес, мәтін, мәдени код, коннотация арқылы да адамның ойын қозғап, жетілдіріп, қоғамдық сана қалыптастырады. Сондықтан бұқаралық ақпарат құралдарының гендер идеологиясын насихаттауда, ой қалыптастыруда маңызы зор. Сәйкесінше медиаөнімдердің аудиторияға әсерін зерттеу де маңызға ие.

Ғылыми әдістеме ретінде заманалы БАҚ өнімдеріне мәтіндік сараптама (дискурс анализ) алға тартылды. Нақтыласақ, 2020-2023 жылдар аралығында «Ұлан» республикалық балалар мен жасөспірімдер газетінде жарияланған мақалалар мен Gakku TV-де түсірілген балалар мен жасөспірімдерге арналған отандық сериалдардағы гендер теңдігі процесіне тарихи-мәдени, көркемдік, философиялық, психологиялық және салыстырмалы талдау жасалды.

Осы бағыттағы зерттеу барысында кейбір медиаөнімдерде әйел мен бала құқығын қорғаудың кейбір гуманитарлық және демократиялық ережелері сақталмай отырғандығы анықталды. Мұндай құбылыс оқырман мен көрерменнің гендер теңдігі мәселесіне қатысты гуманистік көзқарасын қалыптастыруға үздіксіз әсер ететіндіктен, медиаөнімдерін этикалық және эстетикалық сүзгіден өткізу шарттары ұсынылды.

Түйін сөздер: медиа, «Ұлан» газеті, отандық басылым, Gakku TV, телесериал, гендер теңдігі, феминизм.

D. Maratova^{1*}, D. Qalibekuly¹, A. Kamza², K. Kamzin¹

¹Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

²Almaty Management University, Kazakhstan, Almaty

*e-mail: maratovadanaqanat@gmail.com

Domestic media products' gender ideology

In recent years, Kazakhstan has seen active discussions regarding gender equality and children's rights in the media. A scientific article conducts an analysis of the manifestation of gender ideas in materials published in domestic media.

The aim of this research is to determine the level of discussion of gender equality issues in Kazakhstani media and to understand how gender ideologies are disseminated among the audience through the media.

Gender ideology is represented in Kazakhstani media through various methods and genres. Films, articles and other media products shape images not only through visual representations but also through text, cultural codes and connotations that influence perception and the formation of public opinion. Therefore, understanding gender ideology is crucial when creating informational products and shaping public opinion. It is also important to study the influence of informational products on the audience.

As part of the scientific approach, a textual analysis of media materials was conducted. From 2020 to 2023, research was conducted on gender processes in the republican newspaper "Ulan" and domestic series on the Gakku TV channel, where an analysis of historical, cultural, philosophical, psychological, and comparative aspects was conducted.

As a result of the research, it was found that in some media, certain humanitarian and democratic principles of protecting women's and children's rights were violated. This finding underscores the need

to form a humanitarian view on the issue of gender equality and to ensure ethical and aesthetic evaluation of informational products.

Keywords: media, "Ulan" newspaper, domestic editions, Gakku TV, television series, gender equality, feminism.

Д. Маратова^{1*}, Д. Калибекулы¹, А. Камза², К. Камзин¹

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

²Алматы менеджмент университет, Казахстан, г. Алматы

*e-mail: maratovadanaqanat@gmail.com

Природа гендерной идеологии отечественных медиапродуктов

В последние годы в Казахстане началось активное обсуждение в медиа проблем гендерного равенства и прав ребенка. В научной статье проведен анализ проявления гендерных идей в материалах, опубликованных в отечественных медиа.

Цель научно-исследовательской работы заключается в определении уровня обсуждения проблемы гендерного равенства в казахстанских медиа, а также выяснении, как гендерные идеологии распространяются среди аудитории через медиа.

Гендерная идеология представлена в казахстанских медиа различными способами и жанрами. Кино, статьи и другие медиапродукты формируют образ не только через визуальные образы, но и через текст, культурные коды и коннотации, которые влияют на восприятие и формирование общественного мнения. Поэтому, важно понимание гендерной идеологии при создании информационных продуктов и формировании общественного мнения. Также важно изучить влияние информационных продуктов на аудиторию.

В рамках научного исследования был проведен дискурс-анализ материалов медиа. В частности, в период с 2020 по 2023 годы были проведены исследования гендерных процессов в республиканской газете «Улан» и отечественных сериалах на телеканале Gakku TV, где было проведено исследование исторических, культурных, философских, психологических и сравнительных аспектов.

В результате исследования выяснилось, что в некоторых медиа были нарушены гуманные и демократические принципы защиты прав женщин и детей. Обнаруженные факты подтверждают необходимость формирования гуманного взгляда на проблему гендерного равенства и обеспечения этической и эстетической оценки информационных продуктов.

Ключевые слова: медиа, газета «Улан», отечественное издание, Gakku TV, телесериал, гендерное равенство, феминизм.

Кіріспе

Ғылымда ертеден бері адамның физикалық, биологиялық, психологиялық ерекшеліктері мен сан алуандығына назар аударылып келеді. Бірақ бұл даралықтар құқықтық принциптердің жолын кесе алмайды, кез келген азаматтық, әлеуметтік, демократиялық қоғамда қандай да бір өзгешелігіне қарамастан адамның бәрі тең құқыққа ие. Бұл қағида Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының 1948 жылғы 10 желтоқсандағы қарарымен қабылданған Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясында атап көрсетілген. Преамбулаға сәйкес жер бетіндегі барлық адам туған сәтінен бастап еркін және қадір-қасиеті мен құқықтары тең деңгейде өмірге келеді. Кез келген адам нәсіліне, түріне, жынысына, тілі мен дініне, саяси немесе басқа да наным-сенімдеріне, ұлттық немесе әлеуметтік шыққан тегіне, мүлік немесе тектік, топтық басқа да жағдайына қарамастан декларацияда жазылған барлық құқыққа алаланбай теңдей

ие болуы тиіс (Universal Declaration of Human Rights, 1948).

Жоғарыда аталған теңдік ұғымына әртүрлі призмадан қарауға болады. Саяси, құқықтық, экономикалық және әлеуметтік теңдікпен қатар гендер теңдігі мәселесінің де қоғамда үлкен маңызы бар. Гендер теңдігі тақырыбы Қазақстанда, әлеуметтік алаңда талайдан бері талқыланып, зерттеліп жүрген проблема болғанына қарамастан, бұл бағытта шешімін күткен мәселе әлі де болса бар екені байқалып отыр.

Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алғаннан кейін әлеуметтік мемлекет позициясын ұстанатынын жариялады. Ал әлеуметтік қоғамда өмір сүретін азаматтар теңдікке еркін қол жеткізе алуы қажет. Әлеуметтік мемлекет дегеніміз – өз қоғамында теңдік қалыптастырып, теңсіздік болдырмау үшін қоғам және нарық факторларының жағымсыз ықпалдарын жою мақсатында құрылған мемлекет (Ruggie, 1984: 11). Әлеуметтік мемлекет – кең әлеуметтік

негізге сүйенетін және халықтың өмір сүру деңгейін көтеруге, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауға және жүзеге асыруға, соңғы жетістіктермен қамтылған денсаулық сақтау, білім беру жүйелерін құруға, әлеуметтік әлсіз топтарға қолдау көрсетуге, әлеуметтік қақтығыстардың алдын алуға, бейбіт реттеуге бағытталған белсенді әрі мықты әлеуметтік саясат жүргізетін демократиялық мемлекет. Әлеуметтік мемлекет ұғымының айналымға енгеніне көп болған жоқ. Десек те, ол туралы түсінік тұрақталып, тек ғылымда ғана емес, сонымен қатар, саясатта да, үгіт-насихатта да, публицистикада да көп қолданылады.

Қазақстандық зерттеушілер Молдияр Ергебеков пен Жанар Темірбекова «Гендер және Қазақстан қоғамы» атты зерттеуінде Қазақстан Республикасының әлеуметтік мемлекет ретінде танылуына бірнеше позиция бойынша баға беруге тырысқан. Қазақстан 1991 жылдың

соңында егемен ел болғаннан кейін түрлі халықаралық ұйымға мүше ретінде қабылданып, әлем елдерінің тәжірибесімен танысып, халықтың жағдайын, әл-ауқатын көтеріп, азаматтар арасында теңдік қалыптастыру үшін көптеген заң мен стратегия қабылдады. Елімізде гендер теңдігіне қатысты бірнеше халықаралық келісімшартқа қол қойылды (Темірбекова Ж, Ергебеков М., 2022: 5-6).

Қазақстанда саяси билік пен азаматтық қоғам ұйымдары гендер теңдігін орнатуға түрлі талпыныс жасағанына қарамастан, еліміздегі гендер теңдігі ахуалы қанағаттанарлық деңгейде деп айту қиын. Бұлай айтуға бірнеше статистикалық дерек те бар. Мысалы, 2006 жылғы әлемдік гендер алшақтығы рейтингінде (The Gender Gap Index 2006 rankings) Қазақстан 32-орын алса (Hausmann, Tyson & Zahidi, 2006: 9), 2021 жылы 80-орынға түскен (Crotti, Pal, Ratcheva & Zahidi, 2021: 10).

Gender Gap Index 2006: Results

Global rankings

Table 3: The Gender Gap Index 2006 rankings

Country	Overall ranking	Overall score (0-to-1 scale, 0 = inequality, 1 = equality)	Economic participation and opportunity ranking	Educational attainment ranking	Health and survival ranking	Political empowerment ranking
Sweden	1	0.8133	9	22	70	1
Norway	2	0.7994	11	14	61	2
Finland	3	0.7958	8	17	1	3
Iceland	4	0.7813	17	49	92	4
Germany	5	0.7524	32	31	36	6
Philippines	6	0.7516	4	1	1	16
New Zealand	7	0.7509	14	16	69	11
Denmark	8	0.7462	19	1	76	13
United Kingdom	9	0.7365	37	1	63	12
Ireland	10	0.7335	47	1	81	9
Spain	11	0.7319	85	37	71	5
Netherlands	12	0.7250	51	73	67	10
Sri Lanka	13	0.7199	84	52	1	7
Canada	14	0.7165	10	21	51	33
Australia	15	0.7163	12	1	57	32
Croatia	16	0.7145	42	50	36	18
Moldova	17	0.7128	2	36	1	50
South Africa	18	0.7125	79	41	59	8
Latvia	19	0.7091	20	85	1	21
Belgium	20	0.7078	54	1	1	19
Lithuania	21	0.7077	15	24	36	39
Colombia	22	0.7049	39	14	1	27
United States	23	0.7042	3	66	1	66
Tanzania	24	0.7038	1	97	95	26
Jamaica	25	0.7014	7	1	82	65
Switzerland	26	0.6997	18	79	35	34
Austria	27	0.6986	81	68	1	14
Macedonia	28	0.6983	31	64	101	28
Estonia	29	0.6944	27	16	36	51
Costa Rica	30	0.6936	89	32	1	15
Panama	31	0.6935	44	35	47	35
Kazakhstan	32	0.6928	16	53	36	69
Portugal	33	0.6922	33	57	71	40
Botswana	34	0.6897	23	67	109	47
Israel	35	0.6889	46	35	83	36
Uzbekistan*	36	0.6886	6	74	55	78
Bulgaria	37	0.6870	58	55	36	30
Namibia	38	0.6864	57	43	93	29
El Salvador	39	0.6836	73	58	1	24
Thailand	40	0.6832	13	71	1	89
Argentina	41	0.6829	82	28	1	23
Mongolia	42	0.6821	21	19	1	101
Lesotho*	43	0.6807	61	1	1	41
Poland	44	0.6802	50	12	36	58
Peru	60	0.6619	86	70	58	31
Albania*	61	0.6607	38	57	110	105
Nicaragua*	62	0.6566	101	39	50	25
China	63	0.6560	53	77	114	52
Paraguay	64	0.6556	80	82	1	38
Singapore*	65	0.6550	45	85	107	75
Uruguay	66	0.6550	60	46	1	103
Brazil	67	0.6543	63	72	1	86
Indonesia	68	0.6541	67	80	88	63
Greece	69	0.6540	70	45	53	87
France	70	0.6520	88	1	1	60
Malta	71	0.6518	91	25	65	48
Malaysia	72	0.6509	68	62	80	90
Kenya*	73	0.6485	40	88	96	93
Honduras	74	0.6483	99	1	1	42
Mexico	75	0.6462	98	44	1	45
Zimbabwe	76	0.6460	62	87	108	62
Italy	77	0.6456	87	26	77	72
Chile	78	0.6455	90	68	1	56
Japan	79	0.6447	83	59	1	83
Gambia*	80	0.6446	25	106	64	55
Malawi	81	0.6435	36	96	106	68
Ecuador	82	0.6433	92	38	1	64
Cyprus	83	0.6430	75	54	84	95
Madagascar*	84	0.6385	71	75	49	104
Zambia	85	0.6358	64	100	102	43
Kuwait*	86	0.6341	72	40	105	114
Bolivia	87	0.6335	77	89	79	71
Mauritius	88	0.6327	95	64	1	73
Cambodia	89	0.6290	29	105	1	94
Tunisia	90	0.6288	97	76	98	53
Bangladesh	91	0.6269	107	95	113	17
Korea, Rep.	92	0.6157	96	81	94	84
Jordan	93	0.6109	105	69	62	100
Nigeria*	94	0.6104	59	104	99	99
Guatemala*	95	0.6066	104	91	1	54
Angola	96	0.6038	69	107	1	81
Algeria	97	0.6018	103	83	78	98
India	98	0.6010	110	102	103	20
Mali	99	0.5994	35	111	91	67
Ethiopia	100	0.5945	74	108	87	61
United Arab Emirates	101	0.5919	109	60	100	112
Bahrain	102	0.5894	111	53	104	110
Cameroon	103	0.5865	94	101	97	85

1-сурет – The Gender Gap Index 2006 rankings. Әлемдік гендер алшақтығы рейтингі, 2006.

Rank	Country	Score		Rank change	Score change	
		0-1	2020	2020	2006	
1	Iceland	0,892	0,892	-	+0,016	+0,111
2	Finland	0,861	0,861	1	+0,029	+0,065
3	Norway	0,849	0,849	-1	+0,007	+0,050
4	New Zealand	0,840	0,840	2	+0,041	+0,089
5	Sweden	0,823	0,823	-1	+0,003	+0,009
6	Namibia	0,809	0,809	6	+0,025	+0,122
7	Rwanda	0,805	0,805	2	+0,014	n/a
8	Lithuania	0,804	0,804	25	+0,059	+0,096
9	Ireland	0,800	0,800	-2	+0,002	+0,066
10	Switzerland	0,798	0,798	8	+0,019	+0,098
11	Germany	0,796	0,796	-1	+0,010	+0,044
12	Nicaragua	0,796	0,796	-7	-0,008	+0,139
13	Belgium	0,789	0,789	14	+0,039	+0,081
14	Spain	0,788	0,788	-6	-0,006	+0,056
15	Costa Rica	0,786	0,786	-2	+0,003	+0,092
16	France	0,784	0,784	-1	+0,003	+0,132
17	Philippines	0,784	0,784	-1	+0,003	+0,032
18	South Africa	0,781	0,781	-1	+0,001	+0,068
19	Serbia	0,780	0,780	20	+0,044	n/a
20	Latvia	0,778	0,778	-9	-0,007	+0,069
21	Austria	0,777	0,777	13	+0,033	+0,078
22	Portugal	0,775	0,775	13	+0,031	+0,083
23	United Kingdom	0,775	0,775	-2	+0,008	+0,038
24	Canada	0,772	0,772	-5	+0,001	+0,056
25	Albania	0,770	0,770	-5	+0,001	+0,109
26	Burundi	0,769	0,769	6	+0,024	n/a
27	Barbados	0,769	0,769	1	+0,019	n/a
28	Moldova	0,768	0,768	-5	+0,011	+0,055
29	Denmark	0,768	0,768	-15	-0,014	+0,022
30	United States	0,763	0,763	23	+0,039	+0,059
31	Netherlands	0,762	0,762	7	+0,026	+0,037
32	Mozambique	0,758	0,758	24	+0,035	n/a
33	Belarus	0,758	0,758	-4	+0,012	n/a
34	Mexico	0,757	0,757	-9	+0,003	+0,111
35	Argentina	0,752	0,752	-5	+0,005	+0,069
36	Lao PDR	0,750	0,750	7	+0,019	n/a
37	Trinidad and Tobago	0,749	0,749	-13	-0,007	+0,069
38	Bulgaria	0,746	0,746	11	+0,019	+0,059
39	Cuba	0,746	0,746	-8	+0,000	n/a
40	Jamaica	0,741	0,741	1	+0,006	+0,040
41	Slovenia	0,741	0,741	-5	-0,002	+0,066
42	Ecuador	0,739	0,739	6	+0,011	+0,096
43	El Salvador	0,738	0,738	37	+0,032	+0,055
44	Panama	0,737	0,737	2	+0,007	+0,044
45	Croatia	0,733	0,733	15	+0,013	+0,019
46	Estonia	0,733	0,733	-20	-0,019	+0,038
47	Zimbabwe	0,732	0,732	-	+0,002	+0,086
48	Montenegro	0,732	0,732	23	+0,021	n/a
49	Georgia	0,732	0,732	25	+0,024	+0,061
50	Australia	0,731	0,731	-6	+0,000	+0,015
51	Suriname	0,729	0,729	26	+0,023	n/a
52	Eswatini	0,729	0,729	31	+0,026	+0,069
53	Guyana*	0,728	0,728	n/a	n/a	n/a
54	Singapore	0,727	0,727	-	+0,004	+0,072
55	Luxembourg	0,726	0,726	-4	+0,001	+0,059
56	Zambia	0,726	0,726	-11	-0,005	+0,090
57	Madagascar	0,725	0,725	5	+0,007	+0,087
58	Bahamas	0,725	0,725	3	+0,005	n/a
59	Colombia	0,725	0,725	-37	-0,034	+0,020
60	Israel	0,724	0,724	4	+0,006	+0,035
79	Thailand	0,710	0,710	-4	+0,003	+0,027
80	Kazakhstan	0,710	0,710	-8	-0,001	+0,017
81	Russian Federation	0,708	0,708	-	+0,002	+0,031
82	Tanzania	0,707	0,707	-14	-0,006	+0,004
83	Cyprus	0,707	0,707	8	+0,015	+0,064
84	Malta	0,703	0,703	6	+0,010	+0,051
85	Uruguay	0,702	0,702	-48	-0,035	+0,047
86	Paraguay	0,702	0,702	14	+0,019	+0,046
87	Viet Nam	0,701	0,701	-	+0,002	n/a
88	Romania	0,700	0,700	-33	-0,024	+0,020
89	Dominican Republic	0,699	0,699	-3	-0,001	+0,035
90	Belize	0,699	0,699	20	+0,028	n/a
91	Venezuela	0,699	0,699	-24	-0,014	+0,032
92	Lesotho	0,698	0,698	-4	+0,003	+0,017
93	Brazil	0,695	0,695	-1	+0,004	+0,041
94	Liberia	0,693	0,693	3	+0,008	n/a
95	Kenya	0,692	0,692	14	+0,021	+0,044
96	Cameroon	0,692	0,692	-	+0,006	+0,105
97	Ethiopia	0,691	0,691	-15	-0,015	+0,096
98	Greece	0,689	0,689	-14	-0,012	+0,035
99	Hungary	0,688	0,688	6	+0,011	+0,019
100	Azerbaijan	0,688	0,688	-6	+0,001	n/a
101	Indonesia	0,688	0,688	-16	-0,013	+0,034
102	Korea, Rep.	0,687	0,687	6	+0,016	+0,071
103	Cambodia	0,684	0,684	-14	-0,010	+0,055
104	Senegal	0,684	0,684	-5	-0,000	n/a
105	Togo	0,683	0,683	35	+0,068	n/a
106	Nepal	0,683	0,683	-5	+0,003	+0,135
107	China	0,682	0,682	-1	+0,006	+0,026
108	Kyrgyz Republic	0,681	0,681	-15	-0,007	+0,007
109	Myanmar	0,681	0,681	5	+0,016	n/a
110	Mauritius	0,679	0,679	5	+0,014	+0,046
111	Brunei Darussalam	0,678	0,678	-16	-0,009	n/a
112	Malaysia	0,676	0,676	-8	-0,001	+0,026
113	Fiji	0,674	0,674	-10	-0,003	n/a
114	Armenia	0,673	0,673	-16	-0,011	n/a
115	Malawi	0,671	0,671	1	+0,007	+0,027
116	Sri Lanka	0,670	0,670	-14	-0,009	-0,050
117	Ghana	0,666	0,666	-10	-0,007	+0,000
118	Guinea	0,660	0,660	7	+0,018	n/a
119	Angola	0,657	0,657	-1	-0,004	+0,053
120	Japan	0,656	0,656	1	+0,003	+0,011
121	Sierra Leone	0,655	0,655	-10	-0,012	n/a
122	Guatemala	0,655	0,655	-9	-0,011	+0,049
123	Benin	0,653	0,653	-4	-0,004	+0,075
124	Burkina Faso	0,651	0,651	5	+0,016	+0,066
125	Tajikistan	0,650	0,650	12	+0,024	n/a
126	Tunisia	0,649	0,649	-2	+0,005	+0,020
127	Gambia, The	0,644	0,644	9	+0,016	-0,000
128	Maldives	0,642	0,642	-5	-0,004	n/a
129	Egypt	0,639	0,639	5	+0,010	+0,061
130	Bhutan	0,639	0,639	1	+0,004	n/a
131	Jordan	0,638	0,638	7	+0,015	+0,027
132	Lebanon	0,638	0,638	13	+0,038	n/a
133	Turkey	0,638	0,638	-3	+0,003	+0,053
134	Côte d'Ivoire	0,637	0,637	8	+0,030	n/a
135	Papua New Guinea	0,635	0,635	-8	-0,001	n/a
136	Algeria	0,633	0,633	-4	-0,001	+0,031
137	Bahrain	0,632	0,632	-4	+0,003	+0,043
138	Niger*	0,629	0,629	n/a	n/a	n/a

2-сурет – The Gender Gap Index 2021 rankings. Әлемдік гендер алшақтығы рейтингі 2021

Бұл көрсеткіштер қазақ қоғамында гендер идеологиясы тақырыбы мен бұл мәселенің өзекті екенін аңғартады. Гендер идеологиясының қоғамда қалыптастыратын факторларды жан жақты зерттеуге болады. Бұл ғылыми-зерттеу мақаласында балаларға арналған БАҚ-да гендер идеологиясының көрініс табуы контент анализдің көмегімен сарапталады. Ғылыми-зерттеу жұмысының мақсаты – қазақстандық БАҚ-да гендер теңдігі мәселесі күн тәртібіне қандай деңгейде қойылғанын, аудиторияға

гендерлік идеология БАҚ арқылы қалай таралып жатқанын анықтау және дұрыс насихаттау бағытында зерттеушілердің ұсыныстарын талқылау.

Әдебиетке шолу

Кейінгі жылдары елімізде гендер теңдігі тақырыбы аясында мемлекеттің әлеуметтік бағдарламалары іске қосылды. Дегенмен бұл трендтегі ғылыми зерттеулер саны әлі де болса

аз екенін байқауға болады. Зерттеу барысында қазақстандық режиссер, сценарийст Шәрипа Оразбаеваның «Заманауи қазақ киносындағы гендер репрезентациясы» (Оразбаева, 2018) атты докторлық диссертациясымен таныстық. Әйелдің кино саласындағы образын зерттеуші ғалым Шәрипа Оразбаеваның айтуынша, Қазақстанда ғана емес, жалпы Орталық Азия елдерінде кино мамандары мен зерттеушілері бұл тақырыпқа бойлай бермейді. Шындығында бұл салада әлі зерттеліп үлгермеген, жазылмаған алайда жаңа зерттеу нәтижелерін қажет ететін тақырып пен мәселе көп. Ең басты түйткіл бұл салада басшылыққа алатын басқа ғылыми зерттеулердің теориялық білім, тіпті жетекшілік етіп, пікір бере алатын мамандардың аздығында. Жалпы, гендер теңдігі тақырыбын зерттеп, осы жағдайдың аса өзектілігін көтеріп жүрген жан-дар бар, бірақ дәл кинематография саласында бұл құбылысқа жете көңіл бөліне бермейді (Маратова, 2022).

Бұдан бөлек Қазақстанның тең құқық пен тең мүмкіндік институты және Қазақстандағы Фридрих Эберт қоры бірлесіп, Маргарита Ускембаева, Татьяна Резвушкина, Айгүл Бейсеновалар (Ускембаева М., Резвушкина Т., 2017) жазған «Қазіргі Қазақстандағы әйелдер мен еркектерге қатысты саясат» деген зерттеу еңбегін атап өтуге болады.

Мақаламызға таяныш есебінде пайдаланылған тағы бір зерттеу – «Қазақстандағы гендер теңдігі мәселелері: Экономика, саясат және әлеуметтік-мәдени салалардағы әйелдер» деп аталатын ғылыми жинақ. Бұл еңбек Жанар Темірбекованың жетекшілігімен іске асқан грант жобасы аясында 2020 жылы жарыққа шыққан (Темірбекова, 2000). Онда да Қазақстандағы әйел мен еркек теңдігінің жалпы көрінісі тілге тиек етілген.

Ғылыми зерттеу мақаласында гендер теңдігі тақырыбында зерттеу жүргізіп жүрген отандық ғалымдардың зерттеу нәтижелері мен еңбектері іске жаратылды. Тақырып белгілі бір дәрежеде жаңа саналатындықтан, көбінесе іс жүзі мамандарының пікіріне жүгіндік, зерттеушілердің нақты еңбектеріне салыстырмалы анализ жасадық.

Зерттеу нысаны, әдісі мен нәтижелері

Қоғамдағы гендер теңдігі мәселесі саясатта, экономикада, өнер мен мәдениетте, медиада да түрлі-түрлі трансформацияда көрініс тауып жатады. Жаппай гуманитарлық

өндіріс идеологиясының басты әлеуеті – БАҚ. Медианың өзегіне өрілетін идеология кейде сол медиаөнімді жасаған шығармашылық топтың ойы мен көзқарасын, ал кейде тіпті тапсырыс беруші топтың идеологиясын жеткізуші құралға айналып кететінін байқауға болады. Бұл тенденцияға байланысты негізді дәлелдерін маман ғалымдар ежелден ақпараттық кеңістікке шығарып келеді. Байқап қарасақ, белгілі бір жерде және белгілі бір уақытта бір тапқа немесе адамдар тобына тән идеялардың, көзқарастардың, құндылықтардың, түсініктердің және ойлардың салыстырмалы түрде жүйелі жиынтыққа айналуынан пайда болған идеология қоғамдағы әлеуметтік шындықты толық емес, бұрмаланған түрде көрсетеді. Себебі ол бір таптың немесе адамдар тобының мүддесі мен көзқарастарын көрсетіп отырғандықтан, оны әмбебап шындық ретінде қабылдауға келмейді (Egus 2006: 156). Дәл осы пікірді басқа ғалымдар да растайды. Мұндай бағалау тәсілі шындықты бұрмалау және бұрмалау арқылы үстем таптың әрекетін ақтауға қызмет етеді (Croteau 2012). Раймонд Уильямс (Williams 1977: 109) идеологияны «дүниетанымдық немесе таптық көзқарас ретінде абстракциялауға болатын мағыналардың, құндылықтардың және нанымдардың салыстырмалы түрде ресми және артикуляцияланған жүйесі» деп әліптейді.

Идеологияны бұқаралық ақпарат құралдары арқылы жеткізе отырып жеке адамдар мен топтар ойы мен идеясын шығармашылық арқылы насихаттап, белгілі бір қажеттілікті өтейді. Дегенмен, қазіргі қоғамда идеологияның жұмыс істеуі қарама-қайшы элементтерге орын беру, оларды бәсекелестіру арқылы жүзеге асады. Шындығында, шығармашылықта жеке меншік, теңсіздік сияқты капиталистік жүйенің негізгі іргетасы саналатын құбылыстарға жол берілмеуі керек. Кормактың ойынша саяси және әлеуметтік салаларда белгілі бір келіспеушілік пен айырмашылыққа жол беру сол жүйені тұтастай қабылдау мен жалғастыруды жеңілдетеді (Cormak 1994: 11).

Ұлттық идеологияның бір тамыры мәдениет пен әдебиетте, дәстүрлі басылымда жатыр. БАҚ – күшті идеологиялық құрал. БАҚ дегеніміз – белгілі бір дәуір мен қоғамдық көріністермен үндесетін тірі организм. БАҚ белгілі бір топты емес, бүкіл қоғамды жаппай қамти алады, сол арқылы адам баласының көңіл-күйіне, санасына ықпал ете алады.

Идеологияны сіңіру қаншалықты ерте басталса, соншалықты іргетасы да берік болаты-

нын психолог, педагог мамандар да алға тартады. Сондықтан балалар мен жасөспірімдерге арналған медиаөнімдерді бақылау, ондағы идеологияның дұрыс жолға қойылуын қадағалау маңызды. Қазіргі қоғамда маңызға ие болған гендер теңдігі мәселесі отандық газет-журналдарда қалай көрініс тауып жатқанын бақылау үшін «Ұлан» республикалық балалар мен жасөспірімдер газетінің 2020-2023 жылғы сандарына шолу жасадық және назарымызды аударған бірнеше мақаладан үзінді келтіре отырып бұл басылымның балалардың санасында гендер идеологиясын қалыптастыруға қандай әсер ететінін анықтауға тырыстық.

Гендер идеологиясының балалар мен жасөспірімдер арасында таралуы тақырыбын зерттеу кезінде дәл осы «Ұлан» республикалық балалар мен жасөспірімдер газетін таңдап алуға бірнеше себеп бар. Ең әуелі – газеттің терең тарихы. Заман дамыған сайын медианарықта жыл сайын, ай сайын, тіпті апта сайын жаңа медиаөнім жарық көріп жатыр. Оның жаңашылдығымен қатар, бұрыннан келе жатқан атағы мен абыройы, аудиториясы да маңызды рөл атқарады. «Ұлан» газеті Кеңес Одағынан бері бірнеше тарихи кезеңде әртүрлі идеологияны насихаттап, келешек ұрпақтың санасын, ойын, пікірін қалыптастыруға атсалысып келе жатқан атабасылым. Қысқаша, газеттің тарихына тоқталып өтетін болсақ, «Ұлан» – балалар мен жасөспірімдерге арналған республикалық газет. Газет 1930 жылы 14 наурызда «Жас Алаш» газетінің 5-6 беттерінде газет ішіндегі газет болып алғаш жарық көрді. Алғашқы атауы «Пионер» болды. 1930 жылы 5 қарашада «Пионер» газеті Алматы қаласының Гоголь көшесіндегі №9 үйге өз алдына дербес басылым болып бөлініп шықты. 1937 жылдың наурыз айынан газет «Октябрь балалары» деген атаумен шыға бастады. 1941 жылғы 28 маусымдағы санынан кейін соғыс жағдайына байланысты уақытша жабылды. 1946 жылы 9 мамырда «Қазақстан пионері» деген атаумен қайта жарыққа шықты. 1980 жылы 14 наурызда шыға бастағанына 50 жыл толуына орай және жас ұрпаққа саналы тәрбие беру жолындағы еңбегі ескеріліп, «Қазақстан пионері» газеті «Құрмет» орденімен марапатталды. 1990 жылдан бастап «Қазақстан пионері» газетінің атауы «Ұлан» болып өзгерді.

«Ұлан» газеті 2002 жылы Қазақстан Республикасы Журналистика академиясының «Алтын жұлдыз» сыйлығын «Балалар басылымы» номинациясы бойынша иеленді.

Газетті әр жылдары Ә.Исмайылов, Ә.Ыдырысов, С.Бердіқұлов, Ф.Оңғарсынова, У.Қалижан, Б.Қойшыбаев, Ғ.Доскен, Б.Сүлейменов, С.Қалиұлы сияқты қазақтың қабырғалы қаламгерлері басқарды.

«Ұлан» газетін тәуелсіздігіміздің алғашқы жылдарынан 2008 жылдың қараша айына дейін белгілі балалар жазушысы Сұлтан Қалиұлы басқарды. 2008 жылдың қарашасынан 2012 жылдың шілдесіне дейін Есей Жеңісұлы бас редактор қызметін атқарды. Сонан соң бас редактор болып Бағдат Мәжитов сайланды, кейін Жұлдыз Әбділда жетекшілік етті. Қазіргі «Ұлан» газетінің бас редакторы – Жадыра Нармаханова. Бас редактордың айтуынша, балалар басылымы қатып қалған заңмен немесе белгілі бір тәртіппен ғана жұмысын шектемейді. Заман дамыған сайын балалар басылымы да дамып, жетіліп, балалар мен жасөспірімдермен бірге ілесіп отыруы керек. Егер мұндай мүмкіндіктерді қамтамасыз ете алмаса, балалар басылымына деген сұраныс жойылады. Сондықтан «Ұлан» республикалық балалар мен жасөспірімдерге арналған газетінің гендерлік теңдікке қатысты идеологиясы да қоғамның талабы мен түсінігіне қарай уақыт өткен сайын өзгеріске ұшырап отыратындығы белгілі. Мұны газеттің бірнеше жылдық тігіндісіндегі сандарына, онда жарияланған мақалалардың мазмұны мен тақырыбына, жеткізгісі келетін негізгі месседжіне қарап, зерттеп, саралап та түсінуге болатынына көз жеткіздік.

«Ұлан» газетінің 28 қараша 2023 жылғы №48 санында жарияланған Жазира Бекболатованың «Гендерлік идентификация неге бәрінде бірдей емес?» мақаласында отбасы және бала психологиясы, PhD доктор, профессор Зарина Елбаевадан гендерлік көрініс туралы ақпарат келтірілген. Мақаланың мақсаты әйелдер мен ерлердің өзін ұстауы, киінуі, жүріс-тұрысы гендерлік көрініс қана екені, ал гендерлік идентификация адамның мінезіне байланысты анықталатынын алға тарту. Бұл ғылыми-танымдық мақала өзінің мінез-құлқындағы ерекшелігі үшін қоғамда буллингке ұшыраған балалар мен жасөспірімдерге психологиялық, ғылыми тұрғыдан көмек беру мақсатында жазылуы мүмкін. «Гендерлік идентификация, оның шатасуы, мінездің қалыптасуы – ХХІ ғасырдағы адамзаттың тұлғалық дамуындағы өте маңызды тақырып. Гендерлік идентификацияны гендерлік психология, адамның гендерлік дамуы, биология және физиология ғылымдары да зерттейді. Ал біз бүгін бұл тақырыпты тек психологиялық тұрғыдан тал-

даймыз. Қыздардың ер мінезді болуы, нәзік бола алмауы, ал жігіттердің керісінше қыз мінезді болуы қыз-жігіттердің бәріне бірдей қатысты емес екенін ескерген жөн. Демек, біз бүкіл адамзат туралы емес, белгілі бір топ жайында сөз қозғаймыз», – дей отырып респонденттің ауызынан айтылатын алғашқы пікір арқылы оқырманды мақаланы оқуға қызықтырып, оқырманды ішкі психологиялық кедергілерден босатып, ақтап алуының өзі мақала авторының балалар психологиясы мен коммуникацияны жақсы меңгергенін аңғартады (Бекболатова, 2023).

«Ұлан» газетінің 8 ақпан 2022 жылы жарық көрген №5 санында Әсем Мамежанова «Нәзік жынысты» емес» мақаласын «әйелдер мен ерлер өзара артықшылығын айтып дауласар кезде, ғылыми зерттеулерге де мән бергені абзал», – деп дәлелдер келтіруі де гендер идеологиясын насихаттауда маңызды рөл атқаратын жазба деуге болады. Ал психолог Шұғыла Дуанаевамен журналист Гүлфарида Зейнуллинаның сұқбаты («Ұлан» газеті, №20, 24 мамыр 2022 жыл) «Ұл балаға қалай дұрыс тәрбие береміз?» – деген сұрақтан басталып, маманның жауабы төмендегідей өрбиді: «Бес-алты жасқа дейін ұл, қыз деп бөлмейміз. Ана мен бала арасындағы тығыз байланыс жеті жасқа дейін жалғасады...». Сонымен қатар «Ұлан» газетінің 19 шілде 2022 жылғы №29 санында «Харассмент деген не? Одан сақтануды білесің бе?» атауымен Айда-на Шалқарованың мақаласы жарық көрген. Мақаланың мазмұны «Қазір харассменттің құрбаны болған әйелдер мен қыздардың саны өте көп. Алайда, кей жағдайда ер балалар да харассмент оқиғаларына тап болады. Қазақстанда кейінгі төрт жылда 100-ге жуық жоғары деңгейдегі харассмент қылмысы тіркелгенімен, заң жүзінде ешкім жауапқа тартылмаған. Харассмент – ауыр қылмыс түрі. Әр адам құқығын, психологиялық-моральдық санасын, денсаулығын сақтау үшін сауатты болғаны абзал. Осы тақырып аясында сауатты болу үшін харассмент оқиғаларын бастан өткерген бірнеше кейіпкердің жауабы мен тәжірибелі психолог маманның пікірімен таныс болыңыз» деп баяндалып, бірнеше оқиға мен заңгер, психолог маманның кеңестері ұсынылады.

Соңғы жылдары (2022-2023 жылдары) «Ұлан» газетінде гендерлік идеология дұрыс жолға қойылғанымен, газеттің бұрынғы сандарында бұл мәселеге аса назар аударылмағаны, тіпті кейбір мақалаларда (әсіресе, мектеп оқушылары тарапынан жазылып, жарық көрген

мақалаларда) кейіпкердің қыз немесе ұл бала болғанын атап көрсету, ер адамдарға тән қызмет, ерлік, қылық көрсеткен әйелдерді насихаттау және оны атап көрсету және «нәзік жанды» тіркесін жиі қолдану үрдісі байқалады. Мысалы «Ұлан» газетінің 2020 жылы 20 мамырда жарияланған санында «Техника тілі мен шығармашылықты қатар алып жүрген ҚБЗ» мақаласы жарық көрген. Мақаланың авторы – Бейнеу гимназиясының оқушысы Гүлнұр Сапарова. Мақаланың атауында «қыз» сөзін қолдану редакция алқасының шешімі ме немесе автордың көзқарасы ма белгісіз. Біз зерттеу мақаласы кезінде әр жылдарда ерекше көзге түскен бірнеше мақаланы назарыңызға ұсындық. «Ұлан» газеті аптасына бір рет 1930 жылдан бері үздіксіз шығып келе жатқан басылм болғандықтан оның әртүрлі кезеңде түрлі идеология құралы болғаны белгілі. Сондықтан біз соңғы бірнеше жылдық (2020-2023 жылдар) тігіндісімен шектелдік.

Заманалы қоғамды тек газет-журналдың идеологиясымен зерттеп бағалау жеткіліксіз. Қазіргі таңда балалар мен жасөспірімдердің ең көп қатынас құратын бұқаралық ақпарат құралы – теледидар. Қазақстанның телевизиялық медиа өндірісі соңғы жылдары қарқынды дамып келеді. Әсіресе жастарға арналған кино нарығы жылына ондаған отандық туындымен толығып жатыр. Тарихи, көркем кинолардан бөлек, заманауи өмір салтын бейнелейтін туындылар да аз емес. Мұндай шынайы оқиғаға негізделген, заман ағымын бейнелейтін туындылар да ертеңгі тарих және қазіргі көрермендерді тәрбиелейтін насихат құралы екенін ескерсек, үлкен бір құбылыс ретінде қабылдауға болады.

Заманауи қазақ сериалдарында да гендер теңдігі мен бала бейнесі кейде халықаралық, адами және этикалық стандарттарға сай емес, қоғамдағы стереотип пен жалпыхалықтық кейбір ескі көзқарастарға сай көрініс тауып жатады. Осы ғылыми мақалада соңғы жылдары экранға жол тартқан және көрермендер арасында тез танылып, көп қаралым жинаған, ал зерттеушілер қауымдастығы арасында қызу талқылауға азық болған бірнеше сериалда бұл мәселе қалай орын алғанын көрсетуге тырыстық.

Зерттеу жұмысында дискурс анализ және кино тіліне семантикалық талдау әдісі пайдаға жаратылды. Заманауи отандық сериалдардың мәтіні, кейіпкерлердің сөйлеу тіліне сөйлем анализі мен дискурс сараптама жасалып, мәтін арқылы туынды авторларының қандай ой мен идеяны жеткізгісі келгені және оның

аудиторияға психологиялық әсерін анықтауға ұмтылды. Дискурс анализ арқылы біржақты зерттеу нәтижесімен шектелмей, семантика бойынша талдау да жасалды.

Егер бұл ғылыми жұмыс осыдан он жыл бұрын жасалғанда, зерттеу нысанының аздығы әжептәуір қиындық туғызар еді. Алайда соңғы онжылдықта Қазақстанның кино индустриясы мен кинематография саласы қарқынды дамып, көптеген заманауи фильм, сериалдар өмірге келді. Олардың көпшілігі дәл осы гендер теңдігі мен бала құқығы мәселесін көтерген туынды болмаса да, балама адамгерлік идеологияны жеткізуге назар аударылып, соған салмақ түсірілгені байқалады. Ал бала құқығы мен гендер теңдігі өте нәзік әрі маңызды тақырып екенін ескерсек, негізгі мәселе киношығармада басқа проблемаға басымдық берілігенінде де, аталмыш тақырыптың тасада қалып қойғанында да емес, дәл осы идеологияның қате насихатталып жатқанында дер едік.

«Bir toqsan» (Gakku, 2019) сериалындағы меседжге талдау жасап көрдік. 2019 жылы желтоқсанда Gakku TV арнасының YouTube парақшасына шыққан «Bir toqsan» веб-сериалының алғашқы бөлімі 7 миллион қаралым жинады (қаралды: 14.03.2024). Сериал өзегі – мектептегі жоғары сынып оқушыларының күнделікті өмірі.

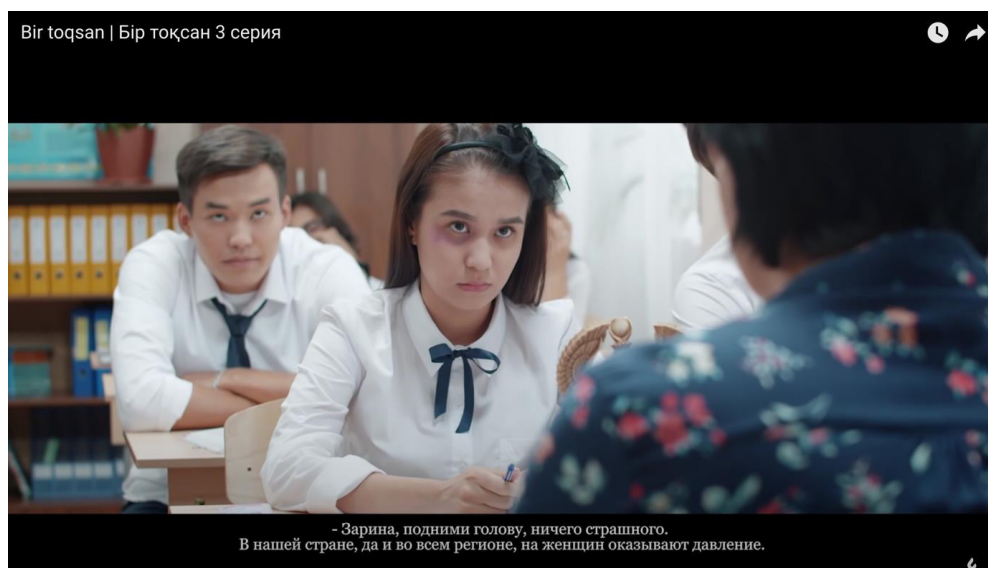
Мектептің ескі заңына бағынбайтын, күнделікті өмірін әлеуметтік желі мен виртуал әлеммен өлшейтін жасөспірімдердің әрекеттері кертартпа жүйеге жасалған қарсылық ретінде

көрініс табады. Мектеп оқушыларының өздерін еркін ұстауы, ұстаздардың ескертуін мойындамауы сынып жетекшісін емханадан бір-ақ шығарады. Сериалдағы шиеленіс бұрынғы сынып жетекшісінің орнына оның шетелде «Болашақ» бағдарламасы арқылы білім алған ұлының ұстаздыққа келуінен өріс алады.

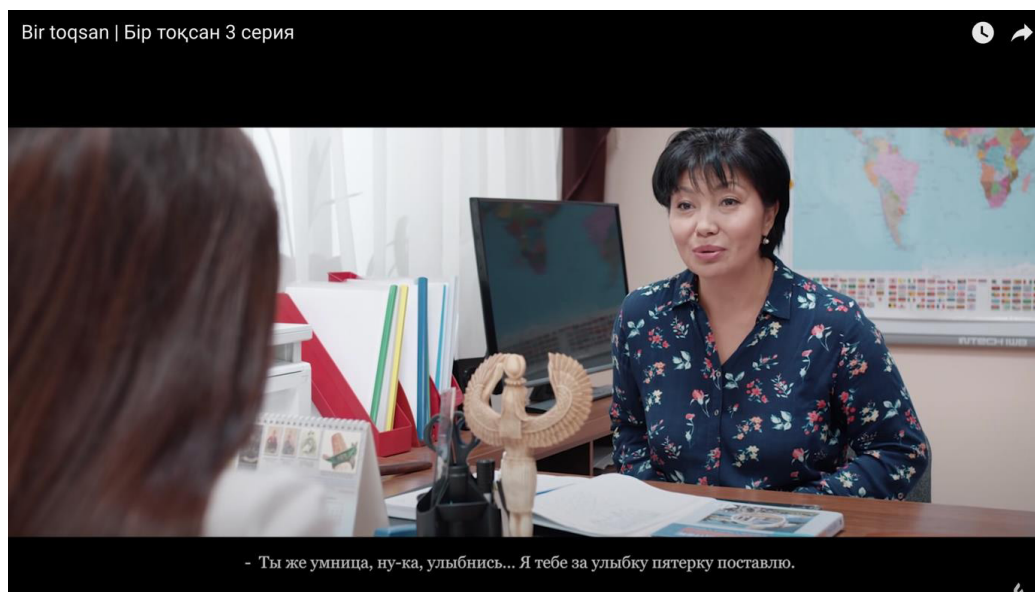
Веб-сериалда Z ұрпағының мінез-құлқы дәл көрсетілгенімен, әйел мен бала құқығын қорғау, гендер теңдігі мәселесінің дәстүрлі қазақ қоғамында әлі шешімін таппағаны өз алдына, ұлттық таныммен үндеспейтіні, үйлеспейтіні және бар. Шығармашылық топ гендер теңдігі мәселесін көрсету үшін арнайы кейіпкерлер таңдап алған және әйелдерге қатысты стереотиптерді кейіпкерлердің аузына салып, әжуа, сарказм элементін қосқан.

Сериалдың алғашқы бөлімінде мектеп оқушылары диалогта «Қызды әлі сындыра алмай жүр» (1-бөлім, 1:55 – 2:00), «Подкаблучник» (1-бөлім, 6:40 – 6:44) сөздерін қолданады. Сондай-ақ сериалда әйелдердің зорлық-зомбылық көруін қалыпты жағдай деп қабылдайтын және оқушыларды сондай көзқарасты қолдауға үндейтін оқытушының диалогы оқшау түр.

Мысалы, 3-бөлімде абайсызда доп тиіп, көзі көгеріп қалған оқушы қызға ұстазының айтқаны: «Зарина, басыңды көтер, ештеңе етпейді. Біздің елде, жалпы осы аймақта әйел адамдарға үлкен қысым көрсетіледі. Ақылдысың ғой, күлші енді. Мен саған за улыбку «бес» қоям».



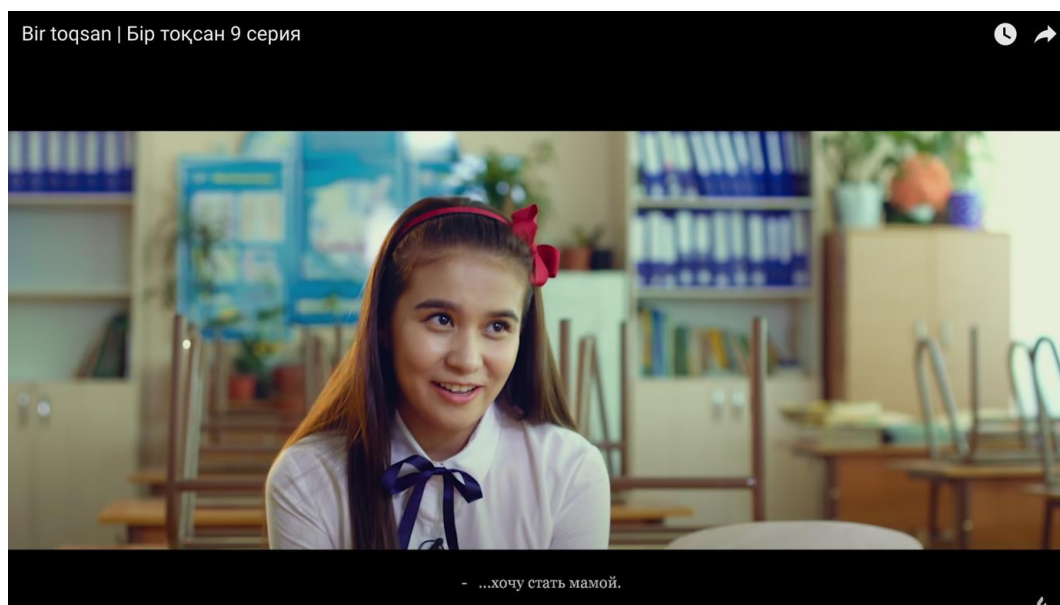
3-сурет – «Bir toqsan» сериалынан кадр (16:12 – 16:25).



4-сурет – «Bir toqsan» сериалынан кадр

Осы диалог арқылы шығармашылық топ қоғамда осындай проблема бар екенін көрсеткісі келеді, бірақ дәстүрлі көзқарастағы ұстаздың сөзінен оқушыларды зорлық-зомбылыққа көнуге үгіттеу сарыны байқалады. Оқушының өмірлік көзқарасы қалыптасатын ортада жеке адамның мұндай пікірін манипуляция етіп көрсетуді әркім әртүрлі қабылдауы мүмкін.

Ұстазының осындай «жұбату сөздерін» естіген Зарина сериалдың 9-бөлімінде былай дейді: «Менің ойымша, әрбір қыз баланың міндеті, өмірге келген басты мақсаты, ол – отбасын құру, ана атану деп ойлаймын. Мен де сол сияқты, менің өмірдегі басты мақсатым адал жар болып, өмірге балалар әкеліп, ана болғым келеді. Менің үш балам болса деп армандаймын...».



5-сурет – «Bir toqsan» сериалынан кадр (21:14 – 22:33)

Балалар мен жасөспірімдерге арналған туынды түсіргенде мамандар әр нәрсеге тиянақты қарауы керек. Себебі өзіндік пікірі әлі толық қалыптасып үлгермеген балалар кез келген нәрсені тура мағынада шындық деп қабылдауы мүмкін. Мәселен, осы веб-сериалда сыныптың старостасы, сабақ үлгерімі жақсы, болашағынан үлкен үміт күттіретін Зарина сияқты оқушы қыздың арманын тек отбасы, ошақ қасымен шектеу идеясы – әйелдердің қоғамдағы рөлі мен деңгейін төмендету.

Сериалдағы кейіпкерлердің мінез-құлқын көрерменнің шындық ретінде қабылдауы туралы өнер және мәдениет саласына бағытталған кәсіби зерттеумен айналысатын Oner Portal авторы Ержан Жұмабеков төмендегідей пікір айтады.

Көрермен фильм немесе сериал сияқты туындыны тамашалап бастаған сәтте кинодағы құбылыстарды шындық ретінде қабылдау немесе қабылдамау туралы шешім қабылдайды. Кей көрермен кинодағы өзіне жақын (психологиясы, жүріс-тұрысы, түр-әлпеті, мінез-құлқы, отбасылық немесе экономикалық жағдайы ұқсас) кейіпкердің тағдырын өзі бастан кешіп жатқандай сезініп, оның әр әрекетіне бейсаналы түрде эмпатия танытуға тырысады. Сондықтан қазіргі заманда кинодағы қоғам шындығы түрлі қырынан көрініс тауып жатыр. Әрқайсысының өз аудиториясы табылатыны да содан.

Ержан Жұмабековтің айтуынша, көрермен кино қараған кезде өзінің қорғансыздығын, кемшілігін, өмірдегі проблемаларын, өлімнің жақындығын және басқа да экзистенциалдық мәселелерді еске түсіруді қаламайды. Көбінесе қоғамдағы актуал мәселелерді көтеретін, саяси немесе тарихи туындыларға қарағанда көңіл көтеретін комедия жанрындағы киноның сұранысқа ие болатыны сондықтан.

Қорытынды

Ғылыми зерттеу жұмысы барысында заманалы отандық бұқаралық ақпарат құралдарында

жарияланған кейбір контентте гендер теңдігі, бала бейнесі, әйел мен бала құқығына қатысты мәселелерге база назар аударыла бермейтіні анықталды. Әсіресе балалар мен жасөспірімдерге арналған туынды түсіргенде мамандар әр детальға, диалогқа, мимикаға тиянақты қарауы керек.

Бұқаралық ақпарат құралдары, медиа – идеологияның ең басты құралы ретінде түрлі саяси, экономикалық ойындардың насихатына емес, ағартушылық бағытқа ден қойып, коммерциялық жобалардың өзін адами және кәсіби этикаға сай жүргізуге тырысуы қажет. Маусым сайын, апта сайын жарық көріп жатқан туындылар біздіңше оқырман мен көрерменге жол тартпай тұрып талдаудан, түрлі ракурстан қарастырылуы тиіс, тек сонда ғана жадағай, жатпейіл идеологияны насихаттайтын туындылардың бәсі кеми түседі.

Сонымен қатар балаларға арналған басылмалардың редакторлары мен шығармашылық ұжымы, кинематографистер мақалалар мен диалогтар табиғилығына, ұлттық лексикаға құрметпен қарағанын қалар едік. Кейде сюжет пен тақырыпта сырт жұртқа еліктеушілік нышаны байқалып қалатыны да жасырын емес.

Ғылыми мақала авторлары соңғы жылдары жарық көрген «Ұлан» республикалық балалар мен жасөспірімдер газетінің сандарына және киноэкранға жарияға шыққан бірнеше танымал туындыға ғана талдау жасады. Оны мен солы түгенделген алдыңғы қатарлы елдердің өзінде гендерлік проблема мен бала құқығы түбегейлі шешілді деп айта алмаймыз. Демек, біздің ғылыми-танымдық дүниеміз күн тәртібінде тұрған өзекті проблеманың бір қырын лайықты аша түсуге септігін тигізеді деп ойлаймыз.

Алғыс сөз

Осы мақала жазу барысында көмек көрсеткені үшін, қазақ ғылымының дамуына атсылысып, жанашырлық танытқаны үшін Алмабек Ибрайымов пен Бекарыс Нұримановқа алғысымызды білдіреміз.

Әдебиеттер

- Бекболатова, Ж. (2023, 28 қараша). «Гендерлік идентификация неге бәрінде бірдей емес?». «Ұлан» газеті, №48.
- Cormak M, 1994: Ideology and Cinematography in Hollywood, 1930-1939, St. Martin's Press, New York.
- Croteau D., Hoynes W & Milan S., 2012: Media/Society: Industries, Images and Audiences, Sage Publications, Inc., Los Angeles.
- Crotti R., Pal K., Zahidi S., 2021: Global Gender Gap Report 2021.
- DePaulo, Bella, 2006: Singled Out: How Singles Are Stereotyped, Stigmatized, and Ignored and Still Live Happily Ever After. Washington. Martin's Press.

- Erus Z., 2006: *Amerikan Toplumunun Bir Yansıması Olarak Hollywood Çocuk Filmlerinde Aile, Medyada Olmayanlar (Medya Eleştirileri 2006)*, Can Bilgili Beta Yayınları, İstanbul.
- Gakku, 2019: *Bir toqsan.*, <https://www.youtube.com/watch?v=42GY35Mgyo0>
- Hausmann, Tyson & Zahidi, 2006. *The Gender Gap Index 2006 rankings*. Harvard University.
- Мамежанова, Ә. (2022, 8 ақпан). «Нәзік жынысты емес». «Ұлан» газеті, №5.
- Маратова, Д., 2022, 29 қыркүйек. Қазақ қоғамында отбасы институты мен гендер теңдігін тоғыстыру қиын. <https://baribar.kz/195573/sharipa-orazbaeva-qazaq-qoghamynda-otbasy-instituty-men-gender-tenhdigin-toghystyru-qiyn/>
- Ruggie M, 1984: *The State and Working Women: A Comparative Study of Britain and Sweden*. Princeton: Princeton University Press.
- Сапарова, Г. (2020, 20 мамыр). «Техника тілі мен шығармашылықты қатар алып жүрген қыз». «Ұлан» газеті, №20.
- Шалқарова, А. (2022, 19 шілде). «Харасмент деген не? Одан сақтануды білесің бе?». «Ұлан» газеті, №29.
- Темірбекова, Ж, Ergebekov M., 2022: *Гендер және Қазақстан қоғамы*. Almaty.
- Темірбекова, Ж. 2000: *Қазақстандағы гендер теңдігі мәселелері: Экономика, саясат және әлеуметтік-мәдени салалардағы әйелдер*. Universal Declaration of Human Rights (UDHR), 1948.
- Оразбаева, Ш. 2018: *Заманауи қазақ киносындағы гендер репрезентациясы, докторлық диссертация*. Жүргенов өнер академиясы, Алматы.
- Ускембаева М., Резвушкина Т., Бейсенова А., 2017: *Қазіргі Қазақстандағы әйелдер мен еркектерге қатысты саясат*, Алматы.
- Williams R, 1977: *Marxism and Literature*, Oxford University Press, New York.
- Зейнуллина, Г. (2022, 24 мамыр). «Ұл балаға қалай дұрыс тәрбие береміз?». «Ұлан» газеті, №20.
- https://www.youtube.com/watch?v=42GY35Mgyo0&t=1s&ab_channel=GAKKUTV
- https://www.youtube.com/watch?v=kDr1iU-De6c&ab_channel=GAKKUTV
- https://www.youtube.com/watch?v=mRm0NuiRP4Q&ab_channel=GAKKUTV

References

- Bekbolatova, Zh. (2023, November 28). “Genderlik identifikatsiya nege bərinde birdey emes?” [Why is gender identification not the same everywhere?]. *Ulan gazetі, №48*.
- Cormak M, 1994: *Ideology and Cinematography in Hollywood, 1930-1939*, St. Martin’s Press, New York.
- Croteau D., Hoynes W & Milan S., 2012: *Media/Society: Industries, Images and Audiences*, Sage Publications, Inc., Los Angeles.
- Crotti R., Pal K., Zahidi S., 2021: *Global Gender Gap Report 2021*.
- DePaulo, Bella, 2006: *Singled Out: How Singles Are Stereotyped, Stigmatized, and Ignored and Still Live Happily Ever After*. Washington. Martin’s Press.
- Erus Z., 2006: *Amerikan Toplumunun Bir Yansıması Olarak Hollywood Çocuk Filmlerinde Aile, Medyada Olmayanlar (Medya Eleştirileri 2006)*, Can Bilgili Beta Yayınları, İstanbul.
- Gakku, 2019: *Bir toqsan.*, <https://www.youtube.com/watch?v=42GY35Mgyo0>
- Hausmann, Tyson & Zahidi, 2006. *The Gender Gap Index 2006 rankings*. Harvard University.
- Mamezhanova, Ä. (2022, February 8). “Näzik jinıstı emes” [Not “Fragile femininity”]. *Ulan gazetі, №5*.
- Maratova, D., 2022, September 29. *Qazaq qoğamynda otbasy instituty men gender tenhdigin toğystyru qiyn*. BariBar. <https://baribar.kz/195573/sharipa-orazbaeva-qazaq-qoghamynda-otbasy-instituty-men-gender-tenhdigin-toghystyru-qiyn/>
- Ruggie M, 1984: *The State and Working Women: A Comparative Study of Britain and Sweden*. Princeton: Princeton University Press.
- Saparova, G. (2020, May 20). “Tekhnika tili men shygharmashylykty qatar alyp zhyrgen qız” [A girl leading the way in technical language and innovation]. *Ulan gazetі, №20*.
- Shalkarova, A. (2022, July 19). “Kharassment degen ne? Odan saqtanudy bilesing be?” [What is harassment? Do you know how to protect yourself from it?]. *Ulan gazetі, №29*.
- Темірбекөва Ж., Ergebekov M., 2022: *Гендер және Қазақстан қоғамы*. Almaty.
- Темірбекөва, 2000: *Қазақстандағы гендер теңдігі мәселелері: Экономика, саиясат және әлеуметтік-мәдени салалардағы әйелдер*. Universal Declaration of Human Rights (UDHR), 1948.
- Urazbaeva, 2018: *Zamanauı qazaq kinosyndağy gender reprezentasiyası. doktorlyq dissertasiyası*, Zhurgenov KazUOA, Almaty.
- Uskembayeva M., Rezvushkina T., Beisenova A., 2017: *Qazırgı Qazaqstandağy әйелдер мен еркектерге qatysty saiasat*, Almaty.
- Williams R, 1977: *Marxism and Literature*, Oxford University Press, New York.
- Zeinullina, G. (2022, May 24). “Ül balaga qalai durys tärбие beremiz?” [How do we educate a wise child?]. *Ulan gazetі, №20*.
- https://www.youtube.com/watch?v=42GY35Mgyo0&t=1s&ab_channel=GAKKUTV
- https://www.youtube.com/watch?v=kDr1iU-De6c&ab_channel=GAKKUTV
- https://www.youtube.com/watch?v=mRm0NuiRP4Q&ab_channel=GAKKUTV

Авторлар туралы мәлімет:

Маратова Дана Қанатқызы (негізгі автор) – докторант, Баспасөз және электронды БАҚ кафедрасы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, (Алматы, Қазақстан, эл.пошта: maratovadanaqanat@gmail.com);

Қалибекұлы Дарын – докторант, Баспасөз және электронды БАҚ кафедрасы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, (Алматы, Қазақстан, эл.пошта: daryn150192@mail.ru);

Қамза Әсел Кәкенқызы – медиа және мәдени саясат мамандығы бойынша философия докторы (PhD), AlmaU университеті, Медиа және кино мектебінің ассистент профессоры (Алматы, Қазақстан, эл.пошта: a.kamza@altau.kz);

Қамзин Кәкен – филология ғылымдарының докторы, профессор, Баспасөз және электронды БАҚ кафедрасы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, (Алматы, Қазақстан, эл.пошта: kaken-kamzin@mail.ru).

Information about authors:

Maratova Dana (corresponding author) – PhD student, Department of Press and Electronic Media, Al-Farabi Kazakh National University, (Almaty, Kazakhstan, e-mail: maratovadanaqanat@gmail.com);

Kalibekuly Daryn (co-author) – PhD student, Department of Press and Electronic Media, Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: daryn150192@mail.ru);

Kamza Assel (co-author) – PhD of media and cultural policy, assistant professor at the School of Media and Cinema of AlmaU University (Almaty, Kazakhstan, e-mail: a.kamza@altau.kz);

Kamzin Kaken (co-author) – Doctor of philological sciences, Professor, Department of Press and Electronic Media, Al-Farabi Kazakh National University, (Almaty, Kazakhstan, e-mail: kaken-kamzin@mail.ru).

Келін түсті: 4 қазан 2024 жыл
Қабылданды: 30 сәуір 2024 жыл